

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาเรื่อง “บทบาทของสื่อโทรทัศน์ที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมให้เกื้อกูลต่อสุขภาพ” ผู้วิจัยได้คัดเลือกรายการสิ่งแวดล้อมทางโทรทัศน์มา 3 รายการ เพื่อใช้ในการศึกษาเนื้อหาของรายการ ได้แก่ รายการเพื่อโลกสวย รายการยังไซน/กรีนไซน และรายการโลกสิ่งแวดล้อม เพื่อวิเคราะห์บทบาทและหน้าที่ของสื่อโทรทัศน์ที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมให้เกื้อกูลต่อสุขภาพ

ในการวิจัยบทบาทของสื่อโทรทัศน์ที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมให้เกื้อกูลต่อสุขภาพ เป็นการศึกษาวิเคราะห์บทบาทและการทำหน้าที่ของสื่อมวลชนในฐานะผู้ส่งสาร ผู้วิจัยจะใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยผ่านทาง การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) ของรายการสิ่งแวดล้อมที่ออกอากาศทางโทรทัศน์เป็นหลัก เพื่อประเมินบทบาทและหน้าที่ที่สื่อมวลชนกำลังแสดงอยู่ และวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informants) และข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง

3.1 แหล่งข้อมูลที่ใช้ศึกษา

แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา แบ่งออกตามประเภทของข้อมูล ซึ่งมีอยู่ด้วยกัน 3 ประเภท ดังนี้

3.1.1 ข้อมูลประเภทเอกสาร ได้แก่ หนังสือ ตำราวิชาการ วารสาร นิตยสาร เอกสาร และงานวิจัยต่างๆ เพื่อนำมาใช้จัดทำกรอบงานวิจัยทางด้านแนวความคิดและทฤษฎี และข้อมูลที่ทำให้ความรู้ทางด้านสิ่งแวดล้อมและสิ่งแวดล้อมเพื่อสุขภาพ ซึ่งค้นคว้าได้จากสถาบันวิทยบริการ ห้องสมุดคณะนิเทศศาสตร์ ห้องสมุดคณะรัฐศาสตร์ ห้องสมุดสถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม ห้องสมุดวิทยาลัยการสาธารณสุขของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และฝ่ายอบรมเผยแพร่กองอนามัยสิ่งแวดล้อม กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข และนอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้ทำจดหมายขอความอนุเคราะห์จากทาง บริษัท บรอดคาสท์ ไทย เทเลวิชั่น จำกัด ผู้ผลิตรายการเพื่อโลกสวย มูลนิธิโลกทัศน์ไทย ผู้ผลิตรายการยังไซน/กรีนไซน และฝ่ายข่าวสถานีโทรทัศน์ ไอทีวี ผู้ผลิตรายการโลกสิ่งแวดล้อม เพื่อขอถ่ายสำเนาเอกสารเกี่ยวกับรายละเอียดต่างๆ ของรายการและบทโทรทัศน์ของรายการเฉพาะตอนที่มีการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมให้เกื้อกูลต่อสุขภาพซึ่งผู้วิจัยทำการคัดเลือกโดยดูเทปวีดีทัศน์เนื้อหาของรายการทั้งหมดที่นำเสนอในช่วงเวลาที่

ผู้วิจัยกำหนดในการศึกษา คือ วันที่ 1 สิงหาคม 2542-31 กรกฎาคม 2543 ก่อน 1 รอบ เมื่อคัดเลือกได้แล้วต้องทำรายการแจ้งไปยังองค์กรผู้ผลิตก่อน แล้วจึงทำการนัดหมายวันเวลาเพื่อขอไปรับเอกสารภายหลัง สำหรับรายการเพื่อโลกสวยเนื่องจากบทรายการโทรทัศน์เป็นเอกสารที่ไม่สามารถอนุญาตให้บุคคลภายนอกขอยืมออกมาใช้นอกบริษัทได้ ทางบริษัทผู้ผลิตรายการจึงทำการถ่ายสำเนาข้อมูลเต็มไว้ให้ผู้วิจัยเลย สำหรับรายการยังไซน/กรีนไซนและรายการโลกสิ่งแวดล้อมนั้นมีการจัดเก็บบทรายการโทรทัศน์ไว้ในเครื่องคอมพิวเตอร์โดยไม่มีการจัดทำเป็นแฟ้มเอกสาร ทางผู้ผลิตรายการยังไซน/กรีนไซนจึงแนะนำให้ผู้วิจัยนำแผ่นบันทึกข้อมูล (diskette) ไปให้ทางเจ้าหน้าที่มูลนิธิผู้ผลิตรายการทำการบันทึกข้อมูลลงบนแผ่นบันทึกข้อมูลให้ และนอกจากนี้ทางเจ้าหน้าที่ยังได้แนะนำให้ผู้วิจัยเข้าไปศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมได้ทางอินเทอร์เน็ต ซึ่งทางมูลนิธิจะนำเสนอบทรายการโทรทัศน์ที่ออกอากาศไปแล้วทุกตอนใน web page ของมูลนิธิโลกทัศน์ไทยที่มีชื่อว่า www.youngzone.com ส่วนรายการสิ่งแวดล้อมนั้นทางเจ้าหน้าที่ผู้ผลิตรายการได้ทำการพิมพ์ข้อมูลบทรายการโทรทัศน์ให้ผู้วิจัยใหม่อีก 1 ชุด ตามรายการที่ผู้วิจัยได้แจ้งความจำนงเพื่อขอความอนุเคราะห์ไป

3.1.2 ข้อมูลประเภทบุคคล แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ ผู้ควบคุมการผลิตรายการสิ่งแวดล้อมทางโทรทัศน์และผู้เขียนบทรายการสิ่งแวดล้อมทางโทรทัศน์

3.1.2.1 ผู้ควบคุมและดูแลการผลิตรายการสิ่งแวดล้อมทางโทรทัศน์ ผู้วิจัยเห็นว่าคุณคดียกย่องจะให้ข้อมูลเกี่ยวกับนโยบาย แนวความคิด และวัตถุประสงค์ของการผลิตรายการซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดการแสดงผลของรายการสิ่งแวดล้อมทางโทรทัศน์ต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมให้เกื้อกูลต่อสุขภาพได้เป็นอย่างดี โดยในขั้นแรกผู้วิจัยได้ติดต่อบุคคลเหล่านั้นทางโทรศัพท์ก่อน เพื่อแนะนำตัวและเล่ารายละเอียดคร่าวๆเกี่ยวกับหัวข้อวิทยานิพนธ์ที่ผู้วิจัยจะทำการศึกษาและขออนุญาตเข้าไปพบเพื่อสัมภาษณ์ จากนั้นจึงทำจดหมายขออนุญาตเพื่อขอสัมภาษณ์ไปยังบุคคลเหล่านั้นอีกครั้ง และนัดหมายเวลาในการสัมภาษณ์โดยใช้การบันทึกเทปดังรายชื่อต่อไปนี้

1. คุณเจริญ เปรมปรีดานนท์ ผู้ควบคุมและดูแลการผลิตรายการเพื่อโลกสวยของบริษัท บรอดคาสท์ ไทย เทเลวิชั่น จำกัด คุณเจริญทำงานเป็นผู้ควบคุมและดูแลการผลิตรายการเพื่อโลกสวยมาเป็นเวลาประมาณ 5 ปี นับตั้งแต่เทปแรกของรายการที่ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสี ช่อง 3 อ.ส.ม.ท. ผู้วิจัยสัมภาษณ์คุณเจริญเมื่อวันที่ 29 มิถุนายน พ.ศ.2543 เวลา 15.00-16.00 น. จำนวนครั้งที่สัมภาษณ์ 1 ครั้ง

2. คุณกิตติ สิงหาปัด ผู้ควบคุมและดูแลการผลิตรายการโลกสิ่งแวดล้อมของ สถานีโทรทัศน์ ไอทีวี ซึ่งเป็นรายการที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมรายการแรกของสถานี สืบเนื่องมาจากว่าคุณกิตติมีหน้าที่รับผิดชอบดูแลข่าวและประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อมของทางสถานี ทั้งหมดโดยตรง ดังนั้นเวลามีประเด็นเรื่องด้านสิ่งแวดล้อม คุณกิตติก็จะเป็นผู้แจงานให้นักข่าว ไปทำข่าว รวมความโดยสรุปแล้วคุณกิตติดูแลทั้งเรื่องข่าวด้านสิ่งแวดล้อมที่จะออกอากาศในช่วง เวลาข่าวของทางสถานีโทรทัศน์ ไอ ทีวี และรายการโลกสิ่งแวดล้อมซึ่งผลิตโดยฝ่ายข่าวของสถานี โทรทัศน์ ไอ ทีวี เช่นเดียวกัน คุณกิตติเคยทำงานทางด้านสื่อและสิ่งแวดล้อมมาเป็นเวลาหลายปี ยกตัวอย่างเช่น รายการเผชิญหน้าสภาวะแวดล้อม ของ บริษัท แปซิฟิก คอมมิวนิเคชั่น จำกัด ผู้วิจัยสัมภาษณ์คุณกิตติเมื่อวันที่ 23 กรกฎาคม พ.ศ.2542 เวลา 16.30-18.00 น. จำนวนครั้งที่ สัมภาษณ์ 1 ครั้ง

3. คุณสุธิดา เดือนสว่าง ผู้ควบคุมและดูแลการผลิตรายการยังไซน/กรีนไซน คุณสุธิดาทำงานมาเป็นเวลา 8 ปีให้กับมูลนิธิโลกทัศน์ไทยซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาภาคเอกชน (NGO) ที่ดำเนินโครงการผลิตสื่อเพื่อรณรงค์ให้ความรู้แก่สังคม รายการยังไซน/กรีนไซนเป็น รายการหนึ่งในโครงการผลิตสื่อของมูลนิธิโลกทัศน์ไทยที่มุ่งให้ความรู้ความเข้าใจด้านสิ่งแวดล้อม ให้แก่สาธารณชน โดยคุณสุธิดาเป็นผู้รับผิดชอบในฐานะผู้ควบคุมและดูแลการผลิตรายการมา ตั้งแต่เริ่มผลิตรายการเมื่อเดือนมิถุนายน 2540 โดยแต่เริ่มแรกชื่อรายการ คือ รายการยังไซน และ เปลี่ยนชื่อเป็นรายการกรีนไซนเมื่อต้นปี 2543 นอกจากคุณสุธิดาจะเป็นผู้ควบคุมการผลิต รายการแล้ว คุณสุธิดายังมีหน้าที่ดูแลในเรื่องโฆษณาของรายการอีกด้วย จึงเป็นผู้ที่รู้รายละเอียดในการผลิตรายการยังไซน/กรีนไซนทุกขั้นตอนรวมทั้งรับผิดชอบทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับ การผลิตรายการทั้งหมด นอกจากนี้คุณสุธิดายังมีความรู้และความเข้าใจเรื่องเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและผลกระทบของสิ่งแวดล้อมในด้านต่างๆเป็นอย่างดี ผู้วิจัยสัมภาษณ์คุณสุธิดาเมื่อวันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ.2543 เวลา 13.00-15.00 น. และวันที่ 18 สิงหาคม พ.ศ.2543 เวลา 15.00-16.00 น. จำนวนครั้งที่สัมภาษณ์ 2 ครั้ง

3.1.2.2 ผู้เขียนบทรายการสิ่งแวดล้อมทางโทรทัศน์ ผู้วิจัยเห็นว่าบุคคลดังกล่าวจะให้ ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยและกระบวนการในการกำหนดและคัดเลือกประเด็นในการนำเสนอ แหล่ง ข้อมูล ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อกรการวางกรอบรูปแบบและนำเสนอเนื้อหาของรายการ และปัจจัยที่ส่ง ผลต่อเจตนาที่ผู้เขียนบทต้องการจะแฝงให้ผู้ชมได้รับรู้และเข้าใจวัตถุประสงค์ของประเด็นที่ รายการต้องการสื่อให้ ผู้รับสารทราบได้เป็นอย่างดี โดยในขั้นแรกผู้วิจัยได้ทำจดหมายขออนุญาต

ทำการสัมภาษณ์ไปยังบุคคลเหล่านั้น จากนั้นก็นัดหมายเวลาในการสัมภาษณ์โดยใช้การบันทึกเทป ดังรายชื่อต่อไปนี้

1. คุณสุกัญญา สีสานวริธ ผู้เขียนบทรายการเพื่อโลกสวย คุณสุกัญญาเริ่มทำงานกับรายการเพื่อโลกสวยในฐานะผู้เขียนบทของรายการมาตั้งแต่เทปแรกที่รายการออกอากาศเป็นเวลาประมาณ 5 ปี นอกจากคุณสุกัญญาจะเป็นผู้เขียนบททุกตอนของรายการเพื่อโลกสวยแล้วยังมีหน้าที่เป็นผู้ควบคุมการผลิตรายการร่วมกับคุณเจริญ เปรมปรีดานนท์ อีกด้วย ดังนั้นคุณสุกัญญาจึงสามารถให้ข้อมูลในแง่รายละเอียดของรายการได้เป็นอย่างดี ซึ่งข้อมูลในบางส่วนที่ทางคุณเจริญไม่แน่ใจในรายละเอียด คุณเจริญจะแนะนำให้ผู้วิจัยนำคำถามเหล่านั้นมาถามคุณสุกัญญาอีกครั้งเพื่อเป็นการตรวจทานให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง ผู้วิจัยสัมภาษณ์คุณสุกัญญาเมื่อวันที่ 29 มิถุนายน พ.ศ.2543 เวลา 16.30-17.30 น. และวันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ.2543 เวลา 16.00-18.00 น. จำนวนครั้งที่สัมภาษณ์ 2 ครั้ง

2. คุณจิตติมา บ้านสร้าง ผู้เขียนบทรายการโลกสิ่งแวดล้อม คุณจิตติมาเป็นนักข่าวสายสิ่งแวดล้อมของสถานีโทรทัศน์ ไอ ทีวี ที่รับผิดชอบการเขียนบทของรายการโลกสิ่งแวดล้อมมาตั้งแต่รายการออกอากาศครั้งแรกเมื่อปี 2540 นอกจากนี้ยังมีหน้าที่ตรวจบทของผู้เขียนบทรายการคนอื่นด้วย ผู้วิจัยสัมภาษณ์คุณจิตติมาเมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม พ.ศ.2543 เวลา 17.00-19.30 น. จำนวนครั้งที่สัมภาษณ์ 1 ครั้ง

3. คุณณัฐกร สายสมบัติ ผู้เขียนบทรายการ ยังไซน/กรีนไซน โดยตำแหน่งแล้วคุณณัฐกรเป็นเจ้าของหน้าที่ในทีมผู้ผลิตรายการ แต่ในทางปฏิบัติแล้วคุณณัฐกรต้องดูแลการผลิตรายการทุกขั้นตอน รวมทั้งการดูแลทพิธีกรและบทเนื้อหารายการที่จะนำเสนอออกอากาศในแต่ละตอนด้วย ถึงแม้ว่าบางครั้งเนื้อหาในตอนนั้นคุณณัฐกรจะไม่ได้เป็นผู้เขียนบทเอง แต่ก็ต้องทำความเข้าใจในแง่ของแนวคิดหลักของเนื้อหาที่จะนำเสนอต่อผู้ชมรายการ เพื่อที่จะสามารถสื่อให้ผู้ชมรายการรับทราบตามที่คุณเขียนบทของเนื้อหาในตอนนั้นๆ ได้ตั้งวัตถุประสงค์ไว้ ผู้วิจัยสัมภาษณ์คุณณัฐกรเมื่อวันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ.2543 เวลา 15.30-17.30 น. และวันที่ 18 สิงหาคม พ.ศ.2543 เวลา 16.30-17.30 น. จำนวนครั้งที่สัมภาษณ์ 2 ครั้ง

3.1.3 ข้อมูลประเภทรายการโทรทัศน์ ได้แก่ รายการสิ่งแวดล้อมทางโทรทัศน์ที่ผลิตในประเทศไทยซึ่งมีการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมให้เกื้อกูลต่อสุขภาพและออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ประเภทไม่เสียค่าใช้จ่าย (Free T.V.) ในช่วงระยะเวลาตั้งแต่วันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2542-วันที่ 31 กรกฎาคม 2543 ทั้งหมด 3 รายการ อันได้แก่ รายการเพื่อ

โลกสวย ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสี ช่อง 3 อ.ส.ม.ท.จำนวน 20 ตอน 21 เรื่อง
รายการยังไซน/กรีนไซน ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์สีกองทัพบก ช่อง 5 จำนวน 21 ตอน 21
เรื่อง และรายการโลกสิ่งแวดล่อม ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ ไอ ทีวี จำนวน 31 ตอน 44 เรื่อง
รวมเรื่องที่น่าสนใจเนื้อหาเกี่ยวข้องกับจัดการสิ่งแวดล้อมให้เกื้อกูลต่อสุขภาพเพื่อนำมาใช้ในการ
การศึกษาเจาะลึกทั้งหมด 72 ตอน 86 เรื่อง ตามวันและเวลาที่ออกอากาศ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตารางที่ 2 รายละเอียดจำนวนเนื้อหารายการสิ่งแวดล้อมทางโทรทัศน์ที่นำมาใช้ในการศึกษา
“บทบาทของสื่อโทรทัศน์ที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมให้เกื้อกูลต่อสุขภาพ”

ช่องทางออกอากาศ	รายการ	จำนวนตอน	บริษัทผู้ผลิต	วัน	เวลา
สถานีโทรทัศน์ไทยทีวี สีช่อง 3 อ.ส.ม.ท.	เพื่อ	20 ตอน	บ.บรอดคาสท์ ไทย เทเลวิชั่น จำกัด	อาทิตย์	7.30-8.00 น.
	โลกสวย	21 เรื่อง			
สถานีโทรทัศน์สี กองทัพบกช่อง 5	ยังไซน/ กรีนไซน	21 ตอน 21 เรื่อง	มูลนิธิโลกทัศน์ไทย	เสาร์	8.14-8.46 น. 7.20-7.47 น.
	โลก สิ่งแวดล้อม	31 ตอน 44 เรื่อง			ฝ่ายข่าว สถานีโทรทัศน์ ไอ ทีวี

3.2 วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลประเภทต่างๆตามที่กล่าวมาแล้วนั้น จะ
มีการดำเนินงานตามลำดับดังนี้

3.2.1 การจัดทำเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ก่อนลงมือเก็บรวบรวมข้อมูล
ได้ดำเนินการวางแผนการจัดเก็บข้อมูลดังนี้

3.2.1.1 การวางแผนคำถามสำหรับการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ผู้วิจัยจะวางกรอบ
ประเด็นคำถามที่จะใช้ในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเพื่อใช้เป็นแนวทางในการรวบรวมข้อมูล ซึ่ง
ได้จัดทำเป็น 2 แบบ แบบที่หนึ่งใช้เป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ผู้ควบคุมและดูแลการผลิต
รายการสิ่งแวดล้อมทางโทรทัศน์ แบบที่สองใช้เป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ผู้เขียนบทรายการ
สิ่งแวดล้อมทางโทรทัศน์ ซึ่งแนวคำถามจะมีลักษณะเป็นคำถามเปิดกว้าง เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ถูก
สัมภาษณ์สามารถให้คำตอบที่เป็นรายละเอียดได้มาก

3.2.1.2 การกำหนดหัวข้อและประเด็นต่างๆที่จะต้องเก็บรวบรวม เพื่อก่อให้เกิดความสะดวกรวดเร็วต่อการค้นคว้าจากเอกสาร หนังสือ บทความ หรือหลักฐานต่างๆให้ตรงกับความต้องการที่จะนำไปศึกษาวิเคราะห์ต่อไป

3.2.1.3 การเตรียมเทปบันทึกเสียง สำหรับใช้ในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การบันทึกเทปทำให้การสนทนาเป็นไปอย่างไม่ติดขัดและช่วยให้ได้เนื้อหาครบถ้วนยิ่งขึ้น นอกจากนี้ในการบันทึกการสัมภาษณ์แล้ว ผู้วิจัยยังได้ใช้เทปอัดและถอดเนื้อหาของรายการสิ่งแวดล้อมทางโทรทัศน์ที่ผู้วิจัยเลือกมาศึกษาด้วย เนื่องจากว่าบทรายการสิ่งแวดล้อมทางโทรทัศน์ที่ผู้วิจัยขออนุญาตถ่ายสำเนาจากผู้ผลิตรายการนั้นไม่ได้มีเนื้อหาครบถ้วนสมบูรณ์ทั้งหมด จะมีแต่เฉพาะในส่วนที่เป็นบทบรรยายเท่านั้นที่มีครบทุกรายการ สำหรับในส่วนที่เป็นบทสัมภาษณ์แขกรับเชิญร่วมรายการ เนื่องจากเนื้อหาในบทสัมภาษณ์ไม่มีลักษณะตายตัวจึงมีข้อมูลเพียงแนวคำถามกว้างๆที่เป็นปลายเปิดเพื่อเปิดโอกาสให้แขกร่วมรายการแสดงความคิดเห็นได้เต็มที่เกี่ยวกับประเด็นนั้นๆภายใต้ขอบเขตที่ผู้ผลิตรายการได้วางแนวทางไว้ ส่วนบทพิธีกรนั้นมีรายการเพื่อโลกสวยเพียงรายการเดียวที่มีการเขียนบทเก็บเป็นแฟ้มข้อมูลไว้ ในขณะที่รายการยังโฮม/กรีนโฮมมีการเขียนบทไว้เช่นเดียวกันแต่มีการเก็บเข้าแฟ้มข้อมูลไว้ไม่ครบทุกตอน และในช่วงเวลาที่ผู้วิจัยเลือกทำการศึกษานั้น ผู้ผลิตรายการไม่ได้มีการเก็บเอกสารบทพิธีกรไว้ ส่วนรายการโลกสิ่งแวดล้อมนั้น เนื่องจากพิธีกรเป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านงานข่าวสายสิ่งแวดล้อมจึงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องเขียนบทพิธีกร แต่พิธีกรสามารถศึกษาเนื้อหาของรายการและพูดเกริ่นนำเพื่อเข้าสู่ประเด็นเนื้อหาและพูดสรุปเนื้อหาในรายการได้เลย

3.2.1.4 เทปวีดิทัศน์ สำหรับใช้ในการบันทึกรายการสิ่งแวดล้อมทางโทรทัศน์ เนื่องจากผู้วิจัยไม่แน่ใจว่าจะสามารถขออนุญาตอัดสำเนาเทปรายการสิ่งแวดล้อมทางโทรทัศน์จากผู้ผลิตรายการได้หรือไม่

3.2.1.5 สมุดบันทึก ใช้สำหรับบันทึกการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ในประเด็นที่สำคัญๆ และใช้บันทึกประเด็นต่างๆที่ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ไปแล้ว เพื่อนำมาตรวจทานอีกครั้งว่าผู้วิจัยได้ถามคำถามครบทุกประเด็นตามที่ต้องการ

3.2.2 ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล หลังจากที่ได้จัดเตรียมเครื่องมือที่จำเป็นต้องใช้สำหรับการวิจัยเรียบร้อยแล้ว จึงเริ่มดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีการดังต่อไปนี้

3.2.2.1 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Depth Interview) ใช้สัมภาษณ์บุคคลที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) เพื่อหาข้อมูลรายละเอียด คือ

ในกลุ่มที่เป็นผู้ควบคุมและดูแลการผลิตรายการสิ่งแวดล้อมทางโทรทัศน์ เพื่อต้องการทราบถึงนโยบาย แนวความคิดและวัตถุประสงค์ของการผลิตรายการ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญ ในการกำหนดการแสดงบทบาทและหน้าที่ของรายการสิ่งแวดล้อมทางโทรทัศน์ต่อการจัดการ สิ่งแวดล้อมให้เกื้อกูลต่อสุขภาพ

ในกลุ่มที่เป็นผู้เขียนบทรายการสิ่งแวดล้อมทางโทรทัศน์ เพื่อต้องการทราบ รายละเอียดต่างๆของแนวคิดในการนำเสนอเนื้อหาที่มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องสิ่งแวดล้อมที่เกื้อกูล ต่อสุขภาพที่ปรากฏอยู่ในแต่ละตอนของแต่ละรายการ ปัจจัยและกระบวนการในการกำหนดและ คัดเลือกประเด็นในการนำเสนอเนื้อหาในรายการ แหล่งข้อมูลที่นำมาใช้ในรายการ ปัจจัยที่ส่งผล ต่อการวางกรอบรูปแบบและการนำเสนอเนื้อหาในรายการ และปัจจัยที่ส่งผลต่อเจตนาที่ผู้เขียน บทรายการต้องการจะแฝงให้ผู้ชมได้รับรู้และเข้าใจวัตถุประสงค์ของประเด็นที่รายการต้องการสื่อ ให้ทราบ

การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกได้ใช้แนวคำถามที่เตรียมไว้ แต่จะเป็นการสัมภาษณ์ เชิงพูดคุยมากกว่าจะเป็นการสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ ผู้วิจัยได้รับอนุญาตจากผู้ให้ข้อมูลหลัก ทุกท่านให้บันทึกการสนทนาลงในเทปบันทึกเสียงได้ พร้อมทั้งจดประเด็นสำคัญลงในสมุดบันทึก เพื่อป้องกันการลืมอีกด้วย อีกทั้งเป็นการช่วยทบทวนว่าผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก ครบถ้วนตามแนวคำถามที่ตั้งไว้หรือไม่

3.2.2.2 เก็บรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบจากแหล่งข้อมูลที่เป็นเอกสารและเทป วีดิทัศน์ที่ใช้ในการบันทึกภาพรายการสิ่งแวดล้อมทางโทรทัศน์ ได้แก่ การรวบรวมผลของการ ศึกษา ค้นคว้าจากเอกสาร ตำราวิชาการ บทรายการสิ่งแวดล้อมทางโทรทัศน์ ดังรายละเอียดตาม ที่กล่าวมาแล้ว แล้วนำมาจัดเก็บไว้เป็นระบบ หมวดหมู่ ได้แก่ แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ผลการ ศึกษาวิจัยบทเนื่อหารายการสิ่งแวดล้อมทางโทรทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อมให้ เกื้อกูลต่อสุขภาพ

สำหรับเนื่อหารายการสิ่งแวดล้อมทางโทรทัศน์นั้น ผู้วิจัยเก็บข้อมูลโดยใช้วิธี บันทึกรายการโดยใช้เทปวีดิทัศน์ และทำหนังสือขออนุญาตถ่ายสำเนาบทรายการจากเจ้าของ รายการหรือผู้ผลิตรายการ ทั้งหมด 3 รายการ ได้แก่ รายการเพื่อโลกสวย รายการยังชน/กรีนชน รายการโลกสิ่งแวดล้อม รวมทั้งสิ้น 157 ตอน และจะเลือกศึกษาเจาะลึกเฉพาะเรื่องที่มีเนื้อหา เกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมให้เกื้อกูลต่อสุขภาพซึ่งมีทั้งหมด 72 ตอน 86 เรื่อง

3.3 การจำแนกข้อมูล

เมื่อผู้วิจัยได้ข้อมูลมาแล้ว จึงนำมาจำแนกและจัดหมวดหมู่ ซึ่งในการจำแนกข้อมูลนี้ได้จำแนกข้อมูลตามประเภทของข้อมูลอีกเช่นกัน ดังต่อไปนี้

3.3.1 การจำแนกข้อมูลประเภทเอกสาร เมื่อผู้วิจัยรวบรวมหนังสือและบทความในวารสาร นิตยสาร และเอกสารต่างๆ ได้แล้ว ก็จะทำมาเขียนเป็นบทที่ 1 คือ บทนำ ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนในประเทศไทยและบทบาทของสื่อโทรทัศน์ในการเข้ามาเกี่ยวข้องในประเด็นปัญหานี้ และบทที่ 2 คือ แนวคิดและทฤษฎี ซึ่งแนวคิดและทฤษฎีที่นำมาใช้นั้นมี 3 ประการ คือ ทฤษฎีหน้าที่นิยม แนวคิดเรื่องการดูแลรักษาและสร้างเสริมสิ่งแวดล้อมเพื่อสุขภาพ และแนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะของสื่อสารมวลชนในสังคม อันประกอบไปด้วยแนวคิดเกี่ยวกับการกระทำบทบาทของสื่อมวลชน ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ คือ บทบาทของสื่อมวลชนในฐานะที่เป็นตัวกลาง (Mediation role) ตามทฤษฎีของ McQuail และ Wesley and McLean บทบาทของสื่อมวลชนในฐานะที่เป็นผู้ให้การผลักดันสนับสนุน (Advocacy role) ตามทฤษฎีของ Wallack, Dorfman, Jernigan and Themba และ บทบาทของสื่อมวลชนในฐานะที่เป็นคู่ปฏิปักษ์ (Adversary role) ตามทฤษฎีของ McQuail

3.3.2 การจำแนกข้อมูลประเภทบุคคล เป็นการจำแนกข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ควบคุมและดูแลการผลิตรายการและผู้เขียนบทรายการสิ่งแวดล้อมทางโทรทัศน์ในประเด็นดังต่อไปนี้

3.3.2.1 ผู้ควบคุมและดูแลการผลิตรายการ

- วัตถุประสงค์ของการผลิตรายการ
- ทศนคติของทีมผู้ผลิตรายการต่อเรื่องสิ่งแวดล้อมเพื่อสุขภาพ
- ความคิดเห็นในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมเพื่อสุขภาพ
- แนวโน้มในการนำเสนอประเด็นปัญหาและวิธีการแก้ไขปัญหาของรายการในเรื่องสิ่งแวดล้อมเพื่อสุขภาพ

3.3.2.2 ผู้เขียนบทรายการ

- แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการผลิตรายการ
- ประเด็นหลักของเนื้อหาทางด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อสุขภาพที่รายการเน้น
- กระบวนการคัดเลือกเนื้อหา การตัดสินใจนำเสนอเนื้อหาทางด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อสุขภาพขึ้นอยู่กับปัจจัยใดบ้าง

เมื่อแจกแจงคำให้สัมภาษณ์ของผู้เขียนบทรายการแต่ละคนแล้วนำมาสรุปรวมกัน เพื่อที่จะได้เห็นภาพรวมของความคิดหลักเกี่ยวกับเรื่องสิ่งแวดล้อมเพื่อสุขภาพของสื่อในฐานะผู้ส่งสารที่สวมบทบาทและทำหน้าที่ในการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมให้เกื้อกูลต่อสุขภาพ โดยนำมาถ่ายทอดเป็นเนื้อหารายการเพื่อนำเสนอต่อผู้ชม

3.3.3 การจำแนกข้อมูลประเภทรายการโทรทัศน์ ในการจำแนกและจัดหมวดหมู่เนื้อหาทางด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อสุขภาพที่รายการนำเสนอในแต่ละตอนนั้น ผู้วิจัยได้สร้างเกณฑ์ในการจำแนกจากรายงานสถานการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมและผลกระทบต่อสุขภาพในประเทศไทยเพื่อนำเสนอต่อองค์การอนามัยโลก ปี พ.ศ. 2538 และคู่มือวิธีทัศน์รายการสิ่งแวดล้อมที่เลือกมาศึกษาทั้งหมดก่อน เพื่อใช้ประกอบในการสร้างเกณฑ์ในการจำแนกเนื้อหาให้ครอบคลุมเนื้อหาของรายการทั้งหมดอย่างเหมาะสม

เกณฑ์ในการจำแนกหมวดหมู่เนื้อหาทางด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อสุขภาพ มีดังต่อไปนี้

1. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพ ได้แก่ มาตรการผลิต ใช้ อนุรักษ์และประหยัดพลังงาน การเพิ่มความสมบูรณ์ให้กับระบบนิเวศน์สภาพแวดล้อม การฟื้นฟูป่าต้นน้ำลำธาร การปกป้องคุ้มครองอนุรักษ์สัตว์ป่า โครงการพัฒนาที่เกิดผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชน การวางแผนจัดการที่ดิน สัตว์ในระบบนิเวศน์ที่ช่วยดูแลสภาพแวดล้อม

2. ด้านภาวะมลพิษ ได้แก่ การเฝ้าระวังคุณภาพแหล่งน้ำ เทคโนโลยีสะอาดภาคอุตสาหกรรม เทคโนโลยีชีวภาพเพื่องานทางด้านสิ่งแวดล้อม มลพิษทางน้ำ มลพิษทางอากาศ มลพิษทางเสียง มลพิษทางอากาศ เสียงและน้ำ การขยายพื้นที่สีเขียว การใช้สารสกัดจากธรรมชาติแทน สารเคมีและสารพิษ การใช้สารอันตราย การจัดสถานที่เพื่อการกำจัดของเสียอันตราย มาตรการทางกฎหมายในการจัดการด้านมลพิษ

3. ด้านสุขภาพสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การจัดการขยะ การจัดการขยะติดเชื้อ การบำบัดน้ำเสีย คุณภาพน้ำบริโภค

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

ในขั้นตอนนี้การวิเคราะห์ข้อมูลในบางส่วนได้เริ่มดำเนินการมาแล้วตั้งแต่ในขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ ภายหลังจากที่เก็บรวบรวมข้อมูลไว้เป็นหมวดหมู่แล้วจำนวนหนึ่งก็จะพิจารณาว่ามีข้อมูลอะไรบ้างที่ยังไม่สมบูรณ์หรือยังไม่เพียงพอต่อการนำไปวิเคราะห์ผู้วิจัยก็จะหาข้อมูลเพิ่มเติม อันได้แก่ การขอรายละเอียดข้อมูลเกี่ยวกับรายการที่เลือกมาศึกษาจากผู้ผลิตรายการเพิ่มเติม การขอสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเพิ่ม การหาเอกสารที่เกี่ยวข้องเพิ่ม เมื่อได้ข้อมูล

เพียงพอแล้วหรือไม่สามารถหาเพิ่มเติมได้อีก จึงเรียบเรียงข้อมูลและเริ่มทำการวิเคราะห์ต่อไป ซึ่งดำเนินการตามลำดับ ดังต่อไปนี้

1. ถอดเทปสัมภาษณ์ทั้งหมด
2. ถอดเทปวีดิทัศน์ ทำสำเนาสิ่งพิมพ์ จดรายการลักษณะของสื่อและเนื้อหาของรายการที่เลือกมาทำการศึกษา โดยคัดเลือกเฉพาะตอนที่มีการนำเสนอเนื้อหาการจัดการสิ่งแวดล้อมให้เกื้อกูลต่อสุขภาพ
3. ย่อยข้อมูลที่รวบรวมได้ทั้งหมดให้เหลือประเด็นสำคัญเป็นหลักฐานสำหรับการนำมาวิเคราะห์ให้ครบถ้วน ตามหมวดหมู่ต่างๆที่ต้องการ
4. จัดหมวดหมู่ที่คาดว่าจะต้องการวิเคราะห์ คือ บทบาทและหน้าที่ของสื่อโทรทัศน์ในการจัดการสิ่งแวดล้อมให้เกื้อกูลต่อสุขภาพ
5. ใช้วิธีการวิเคราะห์ตามแนวทางหัวข้อตามข้อ 4 ในแต่ละรายการที่ผู้วิจัยคัดเลือกมาสำหรับใช้ในการศึกษา คือ การวิเคราะห์บทบาทและหน้าที่ของสื่อโทรทัศน์ในการจัดการสิ่งแวดล้อมให้เกื้อกูลต่อสุขภาพ โดยอาศัยข้อมูลจากข้อ 1 ข้อ 2 และข้อ 3 และใช้แนวคิดทฤษฎีในบทที่ 2 เป็นแนวทางในการอ้างอิง
6. นำผลการวิเคราะห์ในข้อ 5 มาอธิบายเพื่อให้เกิดความเข้าใจในสถานการณ์และข้อเท็จจริงต่างๆของบทบาทและหน้าที่ของสื่อโทรทัศน์ในการจัดการสิ่งแวดล้อมให้เกื้อกูลต่อสุขภาพ

การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลจากตัวเนื้อหารายการสิ่งแวดล้อมทางโทรทัศน์ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักและข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง โดยผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางในการวิเคราะห์ ดังนี้

1. เรื่องที่นำเสนอ ในการวิเคราะห์เรื่องที่น่าสนใจ ผู้วิจัยจะพิจารณาดูว่าเนื้อหาเกี่ยวกับการดูแลรักษาและสร้างเสริมสิ่งแวดล้อมให้เกื้อกูลต่อสุขภาพที่แต่ละรายการนำเสนอ นั้น เป็นเรื่องเกี่ยวกับอะไรและเน้นเรื่องใดมากที่สุดแล้วนำมาจัดหมวดหมู่ตามเกณฑ์ในการจำแนกหมวดหมู่เนื้อหาทางด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อสุขภาพที่ได้มาจากการศึกษาแนวคิดเรื่องการรักษาและสร้างเสริมสิ่งแวดล้อมเพื่อสุขภาพและเนื้อหาในรายการสิ่งแวดล้อมทางโทรทัศน์ที่ผู้วิจัยเลือกมาใช้ในการศึกษา

2. การวิเคราะห์บทบาทและหน้าที่ของสื่อโทรทัศน์ที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมให้เกื้อกูลต่อสุขภาพว่า สื่อโทรทัศน์แสดงบทบาทและหน้าที่อย่างไรต่อประเด็นเรื่องการจัดการสิ่งแวดล้อมให้เกื้อกูลต่อสุขภาพที่แต่ละรายการได้คัดเลือกมานำเสนอต่อผู้ชมรายการ โดยใช้

ทฤษฎีหน้าที่นิยมและแนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะของสื่อมวลชนในสังคม อันประกอบไปด้วยแนวคิดเกี่ยวกับการกระทำบทบาทของสื่อมวลชน ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ คือ บทบาทของสื่อมวลชนในฐานะที่เป็นตัวกลาง (Mediation role) ตามทฤษฎีของ McQuail และ Wesley and McLean บทบาทของสื่อมวลชนในฐานะที่เป็นผู้ให้การผลักดันสนับสนุน (Advocacy role) ตามทฤษฎีของ Wallack, Dorfman, Jernigan and Themba และบทบาทของสื่อมวลชนในฐานะที่เป็นคู่ปฏิปักษ์ (Adversary role) ตามทฤษฎีของ McQuail

3.5 การนำเสนอข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการค้นคว้าและผลการวิจัยที่ได้จากการศึกษาวิจัยในเรื่องนี้ได้นำเสนอโดยวิธีการเขียนรายงานการวิจัยแบบพรรณนาเชิงวิเคราะห์ ประกอบด้วยข้อมูลที่เป็นตัวอย่างคำพูด (Quote) และตัวอย่างเนื้อหาที่นำเสนอในรายการ โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์เพื่อค้นหาคำตอบให้ตรงกับวัตถุประสงค์การวิจัยที่ได้ตั้งไว้ คือ

1. บทบาทของสื่อโทรทัศน์ที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมให้เกื้อกูลต่อสุขภาพ ที่ถูกนำเสนอผ่านเนื้อหาในรายการสิ่งแวดล้อมทางโทรทัศน์และลักษณะของประเด็นเนื้อหาทางด้านสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการเกื้อกูลสุขภาพที่ปรากฏในรายการสิ่งแวดล้อมทางโทรทัศน์ที่ถูกคัดเลือกมานำเสนอ

2. หน้าที่ของสื่อโทรทัศน์ที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมให้เกื้อกูลต่อสุขภาพ ที่ได้จากการวิเคราะห์เนื้อหาในรายการสิ่งแวดล้อมทางโทรทัศน์

กล่าวโดยสรุป การศึกษา “บทบาทของสื่อโทรทัศน์ที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมให้เกื้อกูลต่อสุขภาพ” โดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพผ่านทางกรวิเคราะห์เนื้อหาของรายการสิ่งแวดล้อมทางโทรทัศน์ ประกอบด้วยข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งได้แก่ ผู้ควบคุมและดูแลการผลิตรายการสิ่งแวดล้อมทางโทรทัศน์และผู้เขียนบทรายการสิ่งแวดล้อมทางโทรทัศน์นั้นนับว่าเป็นวิธีที่เหมาะสม เพราะการศึกษาข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักทำให้ได้ทราบถึงข้อมูลอันเป็นสาเหตุเบื้องหลังซึ่งส่งผลให้เกิดการแสดงบทบาทและการกระทำหน้าที่ของสื่อโทรทัศน์ที่นำเสนอผ่านเนื้อหารายการสิ่งแวดล้อมทางโทรทัศน์ตามที่ผู้ให้ข้อมูลหลักของแต่ละรายการได้วางแนวทางของรายการตนเองไว้ ทำให้ผู้วิจัยมองเห็นภาพของเหตุและผลที่สัมพันธ์กันของข้อมูลในงานที่เลือกมาศึกษาวิจัย

จากประสบการณ์ในการทำงานเก็บข้อมูลของผู้วิจัยพบว่า การติดต่อเพื่อขอสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักนั้นเป็นกระบวนการที่ค่อนข้างใช้เวลาและต้องใช้ความพยายาม สำหรับ

การศึกษาเนื้อหารายการทางสื่อโทรทัศน์ การบันทึกเนื้อหารายการโดยใช้เทปวีดีทัศน์ด้วยตนเองนั้น จะช่วยลดความยุ่งยากของขั้นตอนการเก็บข้อมูลลง เพราะรายการทุกรายการที่ผู้วิจัยเลือกมาศึกษานั้นมีเงื่อนไขในการให้บริการอัดเทปวีดีทัศน์ซึ่งต้องผ่านขั้นตอนการดำเนินการที่ยุ่งยาก ใช้ระยะเวลานาน และสำหรับบางรายการผู้วิจัยต้องจ่ายค่าบริการสำหรับการอัดเทปวีดีทัศน์ นอกจากนี้สืบเนื่องมาจากว่า เนื้อหารายการที่ผู้วิจัยเลือกมาศึกษานั้นมีจำนวนมากตอน เพราะกำหนดระยะเวลาในการศึกษาเป็นเวลา 1 ปี องค์กรผู้ผลิตรายการนั้นอาจไม่ยอมให้ความร่วมมือเพราะเท่ากับเป็นการเพิ่มภาระให้กับเจ้าหน้าที่ และบางครั้งเทปรายการที่องค์กรผู้ผลิตมีเก็บไว้ก็ไม่ครบตามที่ผู้วิจัยต้องการ แต่อย่างไรก็ตามผู้วิจัยพบว่าหากผู้วิจัยทำการศึกษาและเตรียมข้อมูลไปเป็นอย่างดีก่อนการสัมภาษณ์ จะทำให้ผู้ให้ข้อมูลหลักเห็นถึงความตั้งใจจริงในการศึกษาและเห็นแนวทางในการศึกษาของผู้วิจัยอย่างชัดเจน สามารถติดต่อขอข้อมูลกันได้โดยตรงประเด็น ผู้ให้ข้อมูลหลักทุกท่านจึงยินดีและเต็มใจเป็นอย่างยิ่งในการตอบคำถามในการสัมภาษณ์ของผู้วิจัย นอกจากนี้ยังช่วยอธิบายเรื่องบางเรื่องที่ผู้วิจัยยังเข้าใจไม่แจ่มแจ้ง เท่ากับเป็นการเพิ่มเติมความรู้ให้แก่ผู้วิจัย ซึ่งมีประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษาของผู้วิจัย และพยายามให้ความช่วยเหลือในด้านอื่นๆที่จะช่วยให้ผู้วิจัยทำงานได้สะดวกขึ้น เช่น การทำสำเนาบทเนื้อหารายการตามที่ผู้วิจัยขอความอนุเคราะห์ไป การอนุญาตให้ผู้วิจัยสัมภาษณ์เพิ่มเติมทางโทรศัพท์ที่ได้โดยระบุวันและเวลาที่สะดวกแก่การติดต่อให้ผู้วิจัยทราบ หรือบุคคลอื่นที่เป็นผู้ร่วมงานกับผู้ให้ข้อมูลหลักที่ผู้วิจัยสามารถฝากเรื่องไว้ได้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย